



МІЖРЕГІОНАЛЬНА
КАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СВІТОВА ПОЛІТИКА

Ч. I. Намонюк

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



Ч. І. НАМОНЮК

СВІТОВА ПОЛІТИКА

Навчальний посібник

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

УДК 327
ББК 66.4

Рецензенти: *І. В. Журжа*, канд. іст. наук, доц.
А. А. Зуйковська, канд. політ. наук
Н. О. Пітченко, канд. політ. наук, доц.

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії
управління персоналом (протокол № 9 від 28.10.13)*

Намонюк Ч. І. Світова політика: навч. посіб. /
Ч. І. Намонюк. — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. —
202 с. — Бібліогр.: с. 194–201.

ISBN 978-617-02-0182-9

Досліджено глобальні тенденції розвитку світової політики на сучасному етапі. Має науково-практичне спрямування і поєднує основні теоретичні положення формування міжнародних політичних відносин та аналіз сучасного політичного стану країн світу.

Для студентів-міжнародників та викладачів політологічних спеціальностей, а також може бути корисним аспірантам та науковцям.

ББК 66.4

ISBN 978-617-02-0182-9

© Ч. І. Намонюк, 2016
© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2016
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2016

ЗМІСТ

Передмова	5
Частина I. Теоретичні аспекти дослідження світової політики	6
Розділ 1. Світова політика як наукова дисципліна	6
1.1. Співвідношення категорій “міжнародні відносини”, “зовнішня політика”, “міжнародна політика” і “світова політика”	6
1.2. Тракткування змісту світової політики у роботах українських та зарубіжних вчених	10
1.3. Взаємодія основних суб’єктів світової політики	27
1.4. Методологія досліджень у світовій політиці	35
Розділ 2. Сучасні концепції безпеки у світовій політиці	47
2.1. Поняття міжнародної безпеки	47
2.2. Основні ризики, виклики та загрози світовій безпеці	52
2.3. Базові безпекові концепції та теорії	62
2.4. Поняття стабільності міжнародної системи	67
Розділ 3. Проблеми війни і миру у світовій політиці	79
3.1. Протиборство і співробітництво як форми взаємодії у світовій політиці	79
3.2. Військовий фактор у світовій політиці	90
3.3. Стратегічний паритет і контроль над озброєннями в ядерну епоху	98
3.4. Роль військової сили у світовій політиці після краху комуністичної системи в Європі	111

Частина II. Сучасні тенденції у світовій політиці	124
Розділ 4. Цивілізаційні проблеми у світовій політиці	124
4.1. Цивілізаційний та формаційний підхід до періодизації світового розвитку	124
4.2. Становлення цивілізаційної теорії	127
4.3. Локальні цивілізації	130
4.4. Взаємодія цивілізацій і характер їх впливу на світову політику	135
Розділ 5. Роль релігійного фактора в сучасних міжнародних політичних відносинах	139
5.1. Взаємозв'язок світових релігій та політики	139
5.2. Глобальні та територіальні релігійні системи	144
5.3. Ісламський фактор у світовій політиці	155
Розділ 6. Протиріччя глобалізації як основи світового політичного процесу	164
6.1. Значення та особливості глобалізації	164
6.2. Глобалізм та альтерглобалізм	171
6.3. Систематизація та класифікація глобальних проблем у політичній глобалістиці ...	173
6.4. Сценарії глобального розвитку	175
Рекомендована література	194

ПЕРЕДМОВА

В умовах посилення взаємозалежності світу перед учасниками глобальних політичних взаємодій по-новому постає низка світових проблем. У цьому ракурсі світова політика активно використовується при дослідженні глобального розвитку світового співтовариства.

Світова політика є важливим фактором, який впливає на розвиток міжнародних відносин. Це середовище, в якому реалізується світова політика. Вона розглядається як системна сукупність економічних, політичних, військових, культурних, правових, ідеологічних та інших зв'язків і взаємовідносин між основними суб'єктами світового співтовариства. Саме з такого погляду у посібнику наводяться основні аспекти світової політики як системи відносин між державами та групами держав, провідними соціальними, економічними та політичними силами і організаціями, які діють на світовій арені.

Сьогодні світова політика є дисципліною, у полі зору якої сучасні політичні реалії і тенденції майбутнього розвитку світу. У цьому вбачаються деякі труднощі при її вивченні. Щодня з'являються нові факти про розвиток подій у світі, а деякі з них не співпадають із традиційними уявленнями, спонукаючи до переосмислення тих чи інших закономірностей.

Дедалі впевненіше починає даватися взнаки людський фактор при аналізі тенденцій розвитку світових процесів: людина зі своїми проблемами, можливостями, знаннями та навичками поступово виходить на передній план досліджень світової політики.

Визначальною особливістю вивчення дисципліни, утім, є те, що політичний розвиток постійно та прискореними темпами рухається вперед, ставлячи нові наукові та практичні питання, а дослідник може лише наближатись до розкриття суті речей, робити власні прогнози на майбутнє та спостерігати, наскільки вони себе виправдовують.

Частина I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

Розділ 1. Світова політика як наукова дисципліна

1.1. Співвідношення категорій “міжнародні відносини”, “зовнішня політика”, “міжнародна політика” і “світова політика”

Проблема ідентифікації світової політики як об’єктивного феномену вже досить довго залишається однією з головних проблем політичної науки в цілому. Нелегким завданням постає необхідність відрізнити світову політику від міжнародних відносин, оскільки саме поняття “міжнародні відносини” є достатньо невизначеним і надалі викликає дискусії між дослідниками відносно його змісту. Нерідко доводиться чути, що світова політика — це не просто абстракція, що виражає політичну складову міжнародних відносин, а діяльність, взаємодія держав на міжнародній арені. Міжнародні ж відносини — це система реальних зв’язків між державами, що виступають і як результат їхніх дій, і як свого роду середовище, простір, в якому існує світова політика. Окрім держав, суб’єктами, учасниками міжнародних відносин виступають різноманітні організації, партії та рухи.

Світова політика — активний фактор, що формує міжнародні відносини, а вони, постійно змінюючись під дією тієї ж таки світової політики, у свою чергу, впливають на її зміст і характер.

Проте взаємодія держав на світовій арені, двосторонні й багатосторонні зв’язки між ними в різних галузях, суперництво та конфлікти, вищою формою яких виступають війни, співро-

бітництво, діапазон якого простягається від торгових обмінів до політичної інтеграції, що супроводжується відмовою від частини суверенітету, — все це точніше відображається терміном “міжнародна політика”. Стосовно поняття “світова політика” (СП), то воно зміщує акцент саме на ту помітнішу роль, яку відіграють у формуванні міжнародного середовища нетрадиційні актори, що не витісняють, однак, державу як головного учасника міжнародних взаємодій.

Очевидно, відмінності існують не лише між світовою політикою та міжнародними відносинами, а й між зовнішньою та міжнародною політикою: зовнішня політика тієї чи іншої держави є конкретним практичним втіленням Міністерства закордонних справ (чи іншого відповідного відомства) основних принципів міжнародної політики держави, що напрацьовуються у рамках її більш широких структур і призначені відображати її національні інтереси. Що стосується недержавних учасників міжнародних відносин, то для багатьох із них (наприклад, транснаціональних корпорацій, міжнародних злочинних угруповань, конфесійних спілок) міжнародна політика найчастіше не є “зовнішньою” (або, принаймні, не розглядається як така). Водночас така політика виступає як: по-перше, “транснаціональна” — оскільки здійснюється незалежно від держав, а часто навіть всупереч їм, по-друге, як “роздержавлена” — так як її суб’єктами стають групи лідерів, державна приналежність яких має, по суті, формальний характер.

Безсумнівно, зовнішня і міжнародна політика держави тісно пов’язані не лише одна з одною, а й із внутрішньою політикою, що зумовлено, зокрема, такими факторами, як єдина основа і кінцева ціль, єдина ресурсна база, єдиний суб’єкт і т. д. Цим і пояснюється той факт, що аналіз зовнішньополітичних рішень можливий лише з урахуванням розстановки внутрішньополітичних сил. Водночас феномени “транснаціональної” і навіть “роздержавленої” політики все частіше стають притаманними й міждержавним взаємодіям. Адже в силу зростання необхідності вирішувати дедалі складніші та численніші проблеми зовнішня політика стає надбанням більшості інших державних

відомств і структур. Певні чиновники, які мають відношення до міжнародних переговорів, часто прагнуть до безпосередньої співпраці зі своїми колегами за кордоном, до узгоджених з ними дій. Це призводить до розвитку внутрішньобюрократичних зв'язків та інтересів, які виходять за рамки державних кордонів, роблячи внутрішню і міжнародну сфери ще взаємопроникливішими.

Сучасні міжнародні відносини мають складну внутрішню структуру, а центральне системоутворююче місце в ній належить міжнародним політичним стосункам. Вони зародилися з появою самої політики як громадського явища та основного політичного інституту — держави. Ці стосунки склалися в результаті реалізації кожною з держав власної зовнішньополітичної лінії, заснованої на національних інтересах.

Міжнародні політичні відносини можна розглядати і як міжнародну політику — одну з основних сфер політичних процесів і відносин.

Суб'єктами міжнародної політики спочатку виступали держави, коаліції держав, а упродовж останніх ста років — і міжнародні міжурядові організації. У центрі міжнародної політики — боротьба держав за владу, тобто здатність у максимальній мірі впливати на поведінку інших міжнародних суб'єктів відповідно до власних інтересів. Так, виникає основна дилема міжнародних політичних відносин — міждержавний конфлікт або міждержавна співпраця. У минулому вона часто виступала у вигляді головної міжнародної проблеми — проблеми війни й миру.

Поява глобального рівня міжнародної політики, що охопив увесь простір земної кулі, пов'язаний із завершенням процесу перетворення світу в єдине ціле. Початком такого перетворення стала епоха великих географічних відкриттів, а закінченням — революційні технологічні й економічні зрушення в середині XIX ст. Після винаходу парового двигуна й електричних засобів зв'язку (телеграф, телефон) з'явилась можливість долати велетенські відстані і переміщати величезні об'єми вантажів, вмить передавати інформацію. Розвиток транспортних та інформаційних комунікацій сприяв економічним, соціаль-

ним, а потім і політичним змінам. Першим і головним наслідком революції у галузі виробництва, транспорту і зв'язку стало формування єдиного світового господарства, в якому коливання економічної кон'юнктури в одній частині земної кулі відразу ж відгукується в інших, найвіддаленіших його частинах.

На базі світової економіки, що склалася, почалося формування і світової політики. Про це свідчило й те, що слідом за світовими економічними кризами почалися світові війни — збройні конфлікти небачених і немислимих раніше масштабів.

Терміни “світова політика” і “міжнародна політика” багато авторів вживають як синоніми. Проте світова політика — це не просто міжнародна політика глобального масштабу. Поява світової політики стала якісно новим етапом розвитку всієї політичної сфери. Світова політика відрізняється від міжнародної політики попередніх століть і за змістом проблем, що стоять в її центрі, і за характером суб'єктів, які діють у її рамках.

Традиційні для міжнародної політики проблеми міждержавних конфліктів і міждержавної співпраці доповнились проблемами вибору шляхів і цілей економічного, соціального і політичного розвитку світу. Міжнародні політичні рухи, що виникли у другій половині ХІХ ст. на базі глобальних політичних ідеологій (лібералізм, консерватизм, соціалізм і т. д.), почали пропонувати свої варіанти громадського устрою, а також засоби і способи їх досягнення. Ці рухи інституціалізувались на світовій політичній арені як мережа міжнародних неурядових організацій, тісно пов'язаних з численними партіями, організаціями і рухами в окремих національних державах. Межа, що розділяла внутрішню і зовнішню політику, ставала дедалі прозорішою, аж поки у кінці ХХ ст. не стала зовсім умовною. До цього часу особливої актуальності для світової політики набули проблеми, що отримали визначення глобальних проблем сучасності: екологічна, демографічна, енергетична, продовольча та ін.

Поява нових проблем у світовому розвитку спровокувала виникнення безлічі громадських рухів на національному рівні й нових неурядових організацій на міжнародній арені. Хоча

більшість із них при створенні не мали політичного характеру, обставини, що склалися, сприяли їхньому включенню до світового політичного процесу, тим самим розширюючи кількість його суб'єктів.

Таким чином, світова політика зародилася на основі міжнародних відносин і представляє з ними єдиний і нерозривний комплекс. Проте повної тотожності між обома частинами цього комплексу немає. Світова політика включає міжнародну політику, але не зводиться до неї. Вона є ширшою за своєю проблематикою і за кількістю задіяних у ній суб'єктів. Міжнародні політичні відносини, будучи провідним і системоутворюючим елементом структури міжнародних відносин, не охоплюють цю структуру в цілому. Міжнародні економічні відносини, що входять у ту саму структуру, складаються у рамках світової економіки, яка виступає відносно світової політики як зовнішнє середовище. Таким чином, взаємозв'язок світової політики і міжнародних відносин є досить складним та динамічним. Це необхідно враховувати при визначенні предмета дослідження наукових дисциплін, що вивчають міжнародні проблеми.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю “світова політика”.
2. Простежте взаємозв'язок між категоріями “світова політика”, “міжнародна політика” та “зовнішня політика”.

1.2. Трактуювання змісту світової політики у роботах українських та зарубіжних вчених

Спроби визначити зміст поняття “світова політика” українськими та зарубіжними науковцями подекуди виглядають незавершеними. Поміж тим, адекватне сприйняття змісту світової політики не лише важливе для розуміння об'єкта відповідної наукової дисципліни, а й має практичне значення. Однозначність та строгість інтерпретації поняття “світова політика” може сприяти правильній оцінці того чи іншого політичного явища і напрацюванню адекватних форм реагування на нього.